

Peatükk 8

Uusimmigrantide kohanemine Eestis

Autorid

Tanja Kriger

Tiit Tammaru

Uusimmigrantide teema on Eesti jaoks suhteliselt uus ja eelnevalt vähe uuritud. 2011. aasta integratsiooni monitooringu raames oli läbi viidud üks uusimmigrantide fookusgrupp (täpsem metoodika ja täielik stenogramm asuvad käesoleva aruande Lisades), mille tulemused on kajastatud antud peatükis. Lisaks on käesoleva peatüki kirjutamisel kasutatud 2011. a integratsiooni monitooringu raames läbiviidud töötutele suunatud teenusepakkujate ja ettevõtete personalijuhtide fookusgruppide tulemusi, samuti monitooringu kvantitatiivse osa andmeid, riiklikku statistikat, Ülle Rannuti juhendamisel tehtud uuringute tulemusi ning Euroopa Liidu rändeprojekti „Immigratsioonipoliitika2.0“ raames tehtud sisserändajate ja ekspertide küsitluse andmeid.

8.1 Sisserännupõlvkonnad Eestis ja nende kohanemise põhidimensioonid

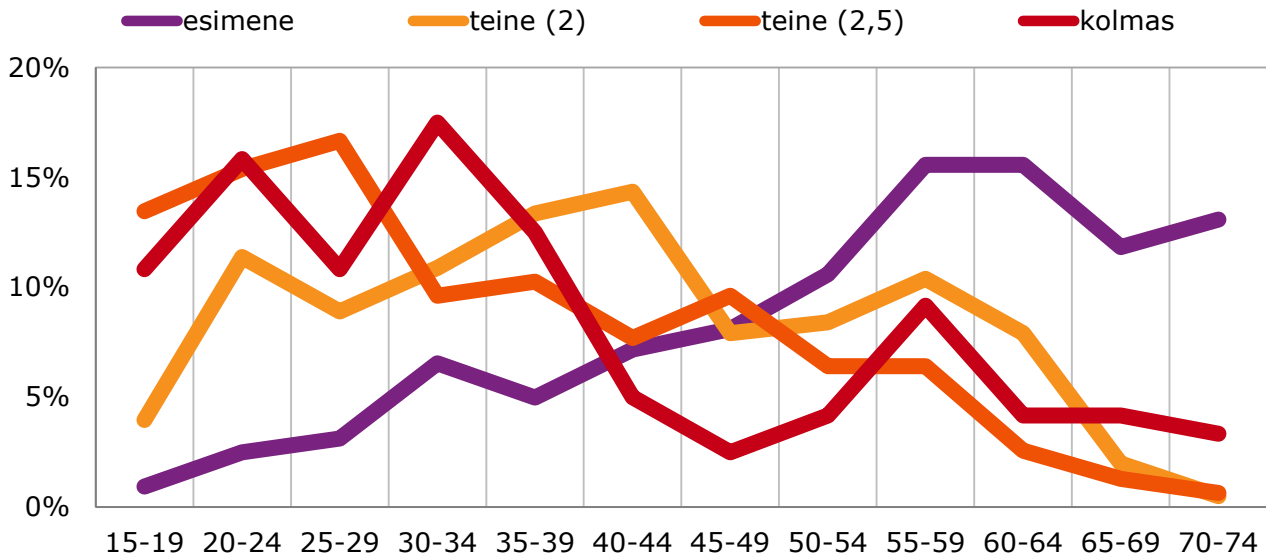
Vähemuste kohanemist mõjutavad mitmed tegurid, neist üks olulisemaid on uuel kodumaal elatud aeg. Rahvastikuteadusele pakub erilist huvi see, kuidas kulgevad kohanemisprotsessid põlvkondade vaatenurgast, ehk millised muutused toimuvad algsete sisserändajate laste ja lastelaste väärtustes, kohanemises ja toimetulekus uuel kodumaal (Katus, 1999). Euroopas on vähemuste uurimisel tõusnud tähelepanu keskpunkti teine põlvkond ehk algsete sisserändajate lapsed (Thomson and Crul, 2007). Ka Eestis on tärnanud huvi teise põlvkonna lõimumisprotsesside vastu (Vetik ja Helemäe, 2012). Eestis on varase ja ulatusliku Teise maailmasõja järgse sisserände tulemusena kasvanud märkimisväärseks juba ka kolmas põlvkond ehk algsete sisserändajate lapselapsed. Siinkohal tuleb mainida, et iga järgmise põlvkonnaga muutub tegelikult sisserändepõlvkonna enda mõiste määratlemine järjest keerulisemaks, sest vanemate ja vanavanemate seas tekib järjest kirjum sünniriikide komplekt. Sageli on uuringute puhul probleemiks see, et autorid ei täpsusta, millist lähenemist on nemad täpselt sisserändajate põlvkondade eristamiseks kasutanud, mainides näiteks, et teise põlvkonna moodustavad sisserändajate lapsed, jättes samas täpsustamata, kas selle lapse üks või mõlemad vanemad peavad olema välissündinud.

Varasemates Eesti uurimustes on kasutatud erinevaid sisserändajate ja nende põlvkondade määratlemise põhimõtteid. Krusell (2009, lk 6) kasutab Statistikaameti poolt läbi viidud ulatuslikus immigrantrahvastikualases uurimuses kaasavat määratlust, mille kohaselt on sisserändajad vaid need, kes on kas ise või kelle mõlemad vanemad on sündinud väljaspool Eestit. Esimese põlvkonna sisserändajad moodustavad välissündinud, teise põlvkonna Eestis sündinud, kelle mõlemad vanemad on välissündinud. Juhul kui üks vanematest on sündinud Eestis, ei ole seega tegemist enam immigrantrahvastikuga. Vetik ja Helemäe (2012, lk 20) kasutavad ulatuslikus rahvusvahelises võrdlusuurimuses välistavat määratlust, mille kohaselt kuuluvad teise põlvkonna immigrantrahvastiku hulka ka need, kellel üks vanematest on sündinud väljaspool Eestit. Ehk siis esimese põlvkonna sisserändajad on välissündinud, teise põlvkonna moodustavad need, kellel üks või mõlemad vanemad on välissündinud. Kolmanda põlvkonna saavad moodustada nii vaid need, kes on nii ise kui ka kelle mõlemad vanemad on sündinud Eestis. Ilmselt on parim lähenemine see, kui need kaks potentsiaalselt teist põlvkonda moodustavad rühma (üks vanematest välissündinud, mõlemad vanemad välissündinud) lahus hoida, selleks et näha, kuivõrd nad omavahel erinevad. Kindlasti oleks Eesti kontekstis oluline teada ka vanemate rahvust, et sisserändajate põlvkondi veelgi täpsemalt välja mõõta.

Käesoleva analüüsi käigus ilmselt ilmnes ootuspäraselt, et teise põlvkonna määratlus mõjutab oluliselt saadavaid tulemusi ning seetõttu ei ole eelistatud ühte lähenemist teisele. Ehk siis täpsemalt toimub põlvkondade eristamine käesolevas uurimuses järgnevalt. Sisserändajate esimese põlvkonna moodustavad väljaspool Eestit sündinud (N=322, 40,1% valimist). Teise põlvkonna moodustavad nii need, kes on ise sündinud Eestis, kuid mõlemad vanemad on sündinud väljaspool Eestit (edaspidi Teine (2), N=203, 25,3% valimist), kui ka need, kellel üks vanematest on sündinud Eestis ja teine mujal (edaspidi Teine (2,5), N=155, 19,4% valimist). Kolmanda põlvkonna moodustavad need, kes on ise Eestis sündinud ja kelle mõlemad vanemad on samuti sündinud Eestis (N=121, 15,1% valimist). Integratsiooni monitooring esitas küsimuse ka vanavanemate sünniriigi kohta, mis võimaldaks omakorda eristada kolmandat

põlvkonda veelgi pikemaajaliste Eesti sidemetega põlisvähemustest. Kahjuks jääb aga uuringu valim nii detailse analüüsi läbiviimiseks liiga väikseks. Edaspidi on aga kindlasti mõistlik katsetada nii erinevaid põlvkondade määratlusi (üks vanematest välissündinud, mõlemad vanemad välissündinud) kui ka kolm ning neli ja enam põlve Eestis elanud vähemuste eristamist. Seda võimaldab aga pigem teha hästi 2011. a rahvaloendus, kus on samuti küsimused nii vanemate kui ka vanavanemate sünniriigi kohta.

Joonis 8.1. Vanusjaotus sisserändepõlvkondade alusel (%)

Sisserändepõlvkondade sotsiaal-demograafiline profiil näitab, et esimene põlvkond on kõige vanem, teine (2,5) ja kolmas põlvkond on kõige nooremad (joonis 8.1). Põlvkondade rahvuskoosseis erineb samuti mõnevõrra (tabel 8.1). Esimeses sisserändepõlvkonnas on venelaste osakaal kõige väiksem ning suureneb seejärel iga põlvkonnaga. See peegeldab Eestisse sisserände dünaamikat. Esiteks moodustavad venelaste seas väikese rühma põlisvenelased ning teiseks oli venelaste osakaal sisserändajate seas suurim ka vahetult pärast Teist maailmasõda (Tammaru ja Kulu 2003). Nõukogude aja lõpus suurenes ka teiste rahvuste osakaal Eestisse sisserändes, mis tähendab ühtlasi, et nende seas on keskmine Eestis elatud aeg lühem kui venelastel. Kolmanda põlvkonna seas on kõige vähem Tallinnas elavaid inimesi ning suurem mujal Eestis, näiteks Tartus elavate inimeste osakaal. Üldisemalt paistab ühtlasi välja trend, et iga põlvkonnaga väheneb mõnevõrra Tallinnas elavate vähemuste osakaal. Nooremad põlvkonnad on ootuspäraselt kõrgema haridustasemega. Vanemast vanuskoosseisust tulenevalt on esimese põlvkonna seas pensionäre oluliselt enam kui ülejäänud põlvkondades. Samas on ka juhte nende seas enam. Oluline on märkida ka seda, et iga põlvkonnaga väheneb nende osakaal, kes asuvad täiesti väljaspool Eesti meedia maailma (joonis 8.2).

Analüüsi põhiosas keskendume neljale – samastumine, struktuurne, sotsiaalne ja kultuuriline – lõimumise dimensioonile (Vetik ja Helemäe 2012). Lõimumise samastumise dimensiooni mõõdab käesolevas analüüsis küsimus selle kohta, millist riiki peetakse oma kodumaaks. Selle küsimuse osas on põlvkondlikud erinevused eriti märkimisväärsed: vaid kolmandik esimese põlvkonna sisserändajatest peab Eestit oma kodumaaks, märkimisväärne pööre tekib juba teise (2) põlvkonnaga (tabel 8.1). Ehk absoluutne enamus Eestis sündinud vähemustest, sõltumata oma vanemate päritolust, peab Eestit oma kodumaaks. See tunne tugevneb veelgi üle põlvkondade ning kolmandas põlvkonnas peavad sisuliselt juba kõik vastajad Eestit oma kodumaaks. Arvestades seda, et sisserändepõlvkondade sotsiaal-demograafiline koosseis ja paiknemine erineb märkimisväärselt, mis võib kõiki nelja lõimumise dimensiooni mõjutada, kontrollisime saadud tulemusi logistilise regressioonanalüüsiga. Olulisi muutusi see tulemustesse ei toonud (tabel 8.1). Lisaks võib vaid mainida, et päris noorte seas on Eestit kodumaaks pidavaid inimesi vähem, samas on juhtide ja väljaspool Harjumaad ja Ida-Virumaad elavate inimeste seas enam Eestit kodumaaks pidavaid inimesi.

Lõimumise struktuurset dimensiooni mõõdab käesolevas analüüsis küsimus selle kohta, kas vastajal on Eesti kodakondsus. Ka selle küsimuse osas on põlvkondlikud erinevused väga märkimisväärsed, kuid põlvkondlik piir esimese ja järgmiste põlvkondade vahel ei ole nii selge (tabel 8.1). Eesti kodanike osakaal kasvab iga põlvkonnaga, kusjuures oluline piir jookseb teise põlvkonna sees. Teise (2) põlvkonna seas, kelle mõlemad vanemad on välissündinud, on ligikaudu pooltel Eesti kodakondsus, kuid teise (2,5) põlvkonna seas, kelle üks vanematest on Eestis sündinud, on Eesti kodakondsusega inimeste osakaal juba tõusnud kolme neljandikuni. Põlvkondlikud erinevused kärisevad oluliselt suuremaks pärast sotsiaal-demograafilise profiili ja elukoha kaasamist logistilises regressioonis, st muude tunnuste mõju kontrollides võimendub põlvkonna efekt veelgi. Muude tunnuste osas väärib esile tõstmist asjaolu, et venelaste ja Ida-Virumaa elanike seas on Eesti kodanikuks olemise tõenäosus väiksem, kõrgharidusega inimeste seas aga suurem.

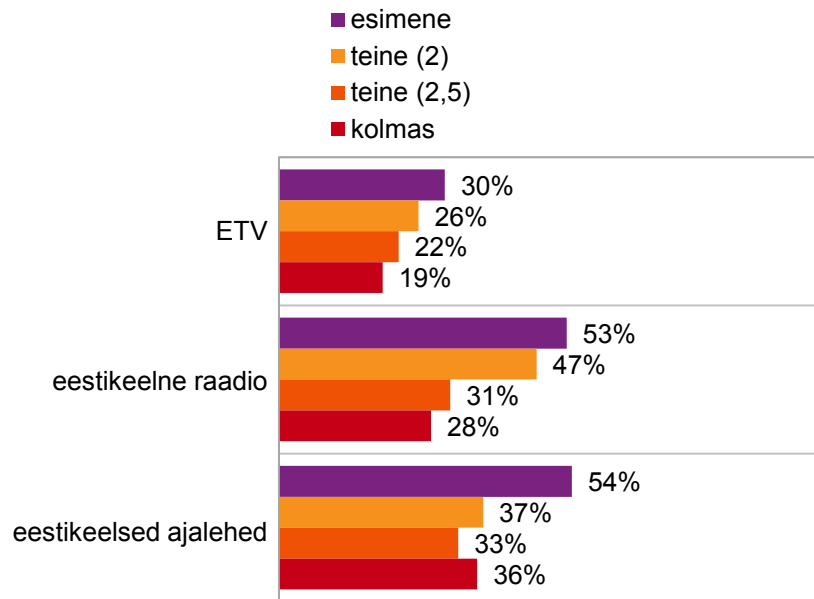
Lõimumise sotsiaalset dimensiooni mõõdab käesolevas analüüsis küsimus selle kohta, kas vastajal on peres eesti kõnekeelega inimesi ehk sisuliselt näitab see kaudselt segaabiellumust (kahjuks ei selgu küsitlusest abikaasa/elukaaslase rahvus). Segaabiellusid peetakse sageli lõimumise üheks olulisemaks indikaatoriks (Alba ja Nee 2003). Siin aga olulisi erinevusi põlvkonniti ei ilmne ning eesti kõnekeelega inimeste osakaal kõigub erinevates põlvkondades 12–18% vahel (tabel 8.1). Samasugust tulemust näitab ka regressioonanalüüs, statistiliselt olulised erinevused põlvkondade vahel puuduvad. See näitab, et sotsiaalne suhtlus põlvkonniti eriti ei muutu. Sisuliselt näitavad sama ka teised küsitluse kaasatud tunnused (suhtlemine muude sugulaste, töökaaslaste, sõprade, naabritega jne). Muudest tunnustest ilmneb mõnevõrra üllatavalt see, et oskustöölise seas on eesti kõnekeelega pereliikmete arv suurem, samuti väljaspool Harju- ja Ida-Virumaad elavate inimeste seas.

Lõimumise kultuurilist dimensiooni mõõdab käesolevas analüüsis küsimus selle kohta, kas vastaja valis intervjuu keeleks eesti või vene keele. Nimelt ilmnas, et 15% küsitletutest valis vastamiseks eesti keele (tabel 8.1), kuigi vaid väga vähesed pidasid eesti keelt oma emakeeleks. Ka selle küsimuse osas ei ole selgeid põlvkondlikke erinevusi. Tõsi, esimeses põlvkonnas valis vastamiseks eesti keele iga kümnes ning teise (2,5) põlvkonna seas oli neid juba 28%, kolmandas põlvkonnas valis vastamiseks eesti keele aga väike hulk ehk 17%. Muude tunnuste mõju kontrollides suurenevad sarnaselt kodakondsusele ka keelevaliku erinevused. Samas tuleb märkida, et võrdluskategooriat vahetades muutuvad mõnevõrra ka tulemused ehk selgelt eristub ühelt poolt esimene ning teiselt poolt teine (2,5) ja kolmas põlvkond, viimaste seas on siis suurem tõenäosus ankeedile eesti keeles vastata. Muudest tunnustest väärib esiletõstmist see, et venelased on vastamisvõimalust eesti keeles vähem valinud, samuti on valinud väga selgelt Ida-Virumaa elanikud; ametnike ja väljaspool Harju- ja Ida-Virumaad on eesti keeles vastamise tõenäosus aga oluliselt suurem. Erinevus teise (2,5) ja kolmanda põlvkonna intervjuu keele eelistuses võib märku anda mitte keeleoskuse vähenemisest, vaid keelelise eneseteadvuse tõusust – soovitakse intervjuud anda nimelt oma emakeeles. Selle kasuks räägib ka fakt, et iga põlvkonnaga suureneb lõimitus eestikeelsesse inforuumi (vt joonist 8.2).

Tabel 8.1. Sisserändepõlvkondade sotsiaal-demograafiline profiil (%)

		esimene	teine (2)	teine (2,5)	kolmas	kokku
sugu	naine	55	56	53	53	55
	mees	45	44	47	47	45
rahvus	venelane	73	85	91	95	83
	ukrainlane	9	7	1	1	6
	valgevenelane	7	3	3	1	4
	muu	11	4	5	3	7
elukoht	Tallinn	46	47	41	30	43
	Harjumaa	7	8	6	7	7
	Ida-Virumaa	29	28	32	38	31
	muu Eesti	18	17	21	25	19
haridus	põhiharidus	15	14	18	17	16
	keskharidus	24	23	26	33	26
	kõrgharidus	20	24	12	14	19
	keskeri- või kutseharidus	40	39	44	36	40
sotsiaalne staatus	ettevõtja	7	4	6	5	6
	palgatöötaja	41	57	43	46	46
	töötu	9	9	13	15	11
	pensionil	37	15	10	12	22
	muu	7	16	28	22	15
amet	juht	12	2	6	5	7
	tippspetsialist	7	23	10	7	12
	spetsialist	16	17	18	16	17
	ametnik	6	9	25	11	11
	oskustöölaine	46	39	31	57	43
	lihttöölaine	13	10	9	4	10
kodumaa Eesti	jah	31	88	82	96	65
	ei	69	12	18	4	35
kodakondsus Eesti	jah	36	52	74	76	54
	ei	64	48	26	24	46
peres Eesti kõnekeelseid	jah	14	12	12	18	14
	ei	86	88	88	82	86
intervjuu keel	vene	89	87	72	83	85
	eesti	11	13	28	17	15

N = 802

Joonis 8.2. Eestikeelset meediat üldse mitte jälgivad inimesed sisserändepõlvkondade alusel (%)

Üldiselt näitab sisserändepõlvkondade analüüs, et Eesti ühiskonnas on pikemas ajaperspektiivis suurenenud territoriaalne seotus ja poliitiline lõimumine, samuti laieneb iga põlvkonnaga (vähemalt osaline) haaratus eestikeelsesse inforuumi. Eesti keele ülevõtt avalikus suhtlemises (mida esindab ka EIM-i intervjuu) aga ei laiene iga põlvkonnaga, mis võib indikeerida teadlikest keelekasutuse valikutest nooremas põlvkonnas. Samas on jäänud stabiilseks läbi põlvkondade segaabiellud eestlastega, ka tihedama kontaktiga piirkondades (Ida-Virumaa ja Harjumaa). See viitab asjaolule, et tegemist on pigem teatud kultuurilise praktikaga, aga oma rolli võivad mängida ka struktuursed tegurid (eraldi koolid, töökohad).

8.2 Kes on uusimmigrandid Eestis ja millised on nende saabumispõhjused

8.2.1 KES ON VÄLISRIIKIDEST EESTISSE SAABUVAD INIMESED

ÜRO soovitatud definitsiooni kohaselt loetakse migrantideks inimesi, kes on vahetanud oma tavapärase elukohariiki, seejuures eristatakse lühiajalist (kestusega kolm kuud kuni aasta) ja pikaajalist migratsiooni (kui teise riiki asutakse elama kauemaks kui üheks aastaks). Eestis loetakse uusimmigrantideks sisserännanuid, sh välismaalt saabunud võõrtöölisi ja nende perekonnaliikmeid, asüülitaoletajaid või pagulasi, kes on Eestisse saabunud pärast iseseisvuse taastamist alates 1991. aastast. Euroopa Liidus jaotatakse immigrandid Euroopa Liidu kodanikeks ja kolmandate riikide kodanikeks, kelle puhul kehtivad erinevad seadused. Kolmandate riikide mõiste võttis kasutusele Euroopa Liit tähistamaks riike väljaspool Euroopa Liitu. Kolmandate riikide kodanikud on isikud, kes ei kuulu kodakondsuselt Euroopa Liidu ja Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriikide ega Šveitsi Konföderatsiooni kodanike hulka. Venemaa kuulub vastavalt definitsioonile kolmandate riikide hulka¹.

Kuigi igal aastal Eestisse saabuvate uusimmigrantide arv on suhteliselt väike, võib Eestit siiski pidada immigratsioonimaaks. Statistikaameti andmeil (vt tabel 8.2) on viimasel kolmel aastal nii Euroopa Liidu maadest kui ka kolmandatest riikidest Eestisse saabunud 10 365 uut immigranti, neist kõige rohkem Soomest ning Venemaalt. 2010. aastal on märgata Eestisse saabunud uusimmigrantide arvu langust.

¹ Allikas: Uusimmigrantide kohanemine Eestis, Ülle Rannut, IRI publikatsioonid, võrguväljaanne 2010. [www] http://kohanemisprog-ramm.tlu.ee/wp-content/uploads/2010/05/ksiraamat_ilma_tlehtedeta.pdf;

Tabel 8.2. Välisränne Eestis aasta ja lähteriigi järgi
(seisuga 27.05.2011; 2009. aasta andmed on korrigeeritud 27.09.2010)

	2008	2009	2010
kokku	3671	3884	2810
Euroopa	3301	3464	2570
..EL-27*	2191	2337	1741
..EL-15**	1919	2035	1577
..Austria	18	19	17
..Belgia	33	32	13
..Hispaania	60	74	33
..Holland	21	32	19
..Iirimaa	47	52	54
..Itaalia	60	75	51
..Leedu	76	54	21
..Luksemburg	2	10	7
..Läti	92	130	82
..Norra	33	37	28
..Poola	36	47	13
..Prantsusmaa	63	74	70
..Rootsi	112	114	74
..Saksamaa	184	161	70
..Soome	1151	1214	1020
..Suurbritannia	128	133	108
..Šveits	4	6	9
..Taani	16	21	16
..Tšehhi	23	23	13
..Ukraina	192	237	112
..Valgevene	40	41	22
..Venemaa	798	757	622
Aafrika	25	13	27
Aasia	163	225	125
Ameerika	163	168	83
..Ameerika Ühendriigid	128	126	54
Okeaania	19	14	5

EL-27*: Austria, Belgia, Bulgaaria, Hispaania, Iirimaa, Itaalia, Kreeka, Küpros, Leedu, Läti, Luksemburg, Holland, Malta, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Rumeenia, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Taani, Tšehhi, Suurbritannia, Ungari.

EL-15**: Austria, Belgia, Hispaania, Holland, Iirimaa, Itaalia, Kreeka, Luksemburg, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Soome, Suurbritannia, Taani.

Allikas: Eesti Statistikaamet.

Tabelis 8.3 toodud statistikaandmetest on näha, et välisriikidest saabunud on koondunud suurematesse linnadesse või nende lähiümbrusesse ning valdav osa (51%) elab Tallinnas ja selle ümbruses (Harju maakonnas).

Tabel 8.3. Välisränne Eestis aasta ja maakonna järgi
(seisuga 27.05.2011; 2009. aasta andmed on korrigeeritud 27.09.2010)

	2008	2009	2010
kogu Eesti	3671	3884	2810
Harju maakond	1880	2077	1443
..Tallinn	1599	1787	1208
Hiiu maakond	10	13	6
Ida-Viru maakond	320	343	262
Jõgeva maakond	47	65	45
Järva maakond	45	40	45
Lääne maakond	44	56	29
Lääne-Viru maakond	109	91	70
Põlva maakond	117	47	60
Pärnu maakond	179	159	162
Rapla maakond	49	62	42
Saare maakond	58	77	70
Tartu maakond	590	579	351
Valga maakond	85	101	80
Viljandi maakond	72	94	81
Võru maakond	66	80	64

Allikas: Eesti Statistikaamet

Uusimmigrantide vanuselisest jaotusest ilmneb, et enamik (ca 70%) välisriikidest Eestisse saabuvatest on parimas tööeas inimesed (vt tabelit 8.4). Kuni 14-aastased lapsed moodustavad kõikidest saabuvatest immigrantidest 13%.

Tabel 8.4. Välisränne Eestis aasta ja vanuse järgi
(seisuga 27.05.2011; 2009. aasta andmed on korrigeeritud 27.09.2010)

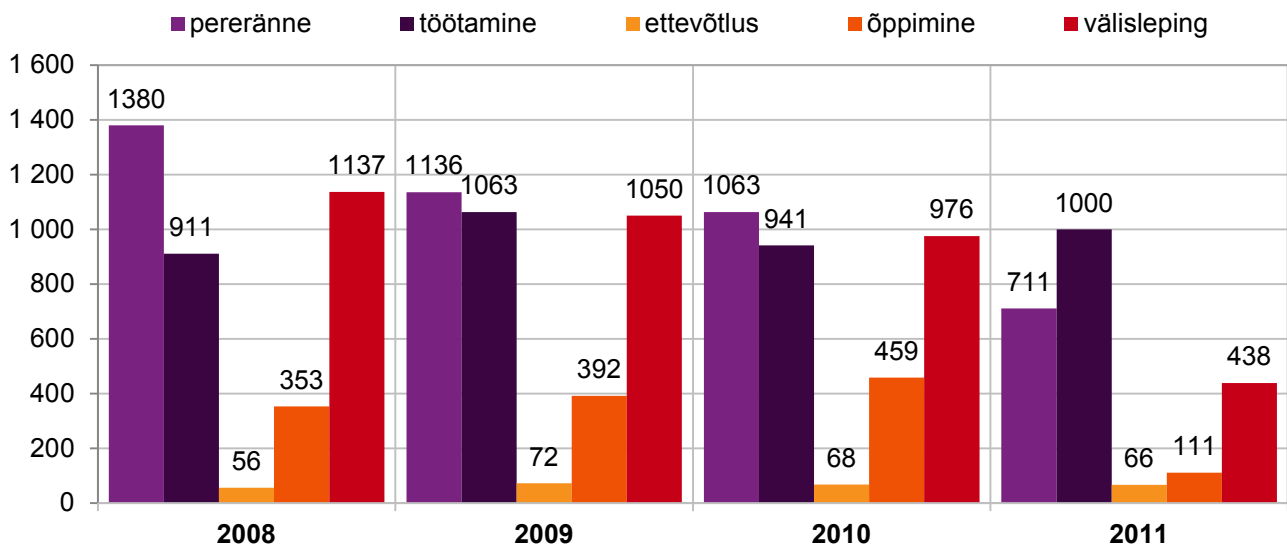
	vanuserühm	sisserännanud
2008	kokku	3671
	0–14	475
	15–29	1337
	30–49	1277
	50 ja vanemad	582
2009	kokku	3884
	0–14	462
	15–29	1498
	30–49	1376
	50 ja vanemad	548
2010	kokku	2810
	0–14	371
	15–29	953
	30–49	1041
	50 ja vanemad	445

Allikas: Eesti Statistikaamet

8.2.2 EESTISSE TULEKU PÕHJUSED

Tähtajaliste elamislubade andmise statistika (vt joonist 8.3) näitab, et Eestisse tuleku põhjuseks on peamiselt töö (54%), sellele järgneb perekond (30%) ja seejärel õpingud (13%). Enamik elamislubade taotlejaid tuleb Eestisse pererändega või välislepingute alusel.

Joonis 8.3. Välismaalaste seaduse alusel tehtud tähtajalise elamisloa andmise otsused aluste lõikes (väljaantud elamislubade arv, seisuga 01.07.2011)

Allikas: Politsei- ja Piirivalveamet

Töölepinguga Eestisse saabunud võõrtöölised ei ole alati kohanemisest huvitatud, sest neid seob enamasti lühiajaline leping ning nad plaanivad minna kodumaale tagasi. Kohanemine muutub aktuaalseks siis, kui töölepingut pikendatakse, taotletakse pikaajalist elamisluba ja tekib mõte Eestisse alaliselt elama jääda. Sellel rühmal on suur motivatsioon Eesti elu, ühiskonda ja kultuuri tundma õppida. Sama kehtib ka üliõpilaste kohta, kes ei kavatse enamasti Eestisse alaliselt elama jääda, kuid on huvitatud Eesti elu, ühiskonna ja kultuuri tundma õppimisest.

Perekonnaimmigrandid on kõige suurema kohanemismotivatsiooniga. Need on immigrandid, kes vahetavad elukohta, et perekonnaga taasühineda või perekonda luua. Siia kuuluvad vanemate juurde kolivad lapsed, oma abikaasade juurde kolivad mehed või naised või potentsiaalsed pruudid või peigmehe, kes tulevad, et perekonda luua. Perekonnamigratsioon on üks ahelmigratsiooni vorme, mis kujuneb välja, kui immigrantide kogukond on võõrustaval maal mõnda aega olemas olnud. Enamasti on pereimmigrantide näol tegemist ka töötutega, kes vajavad tuge sotsiaal-majandusliku lõimumise valdkonnas ja töökoha leidmisel².

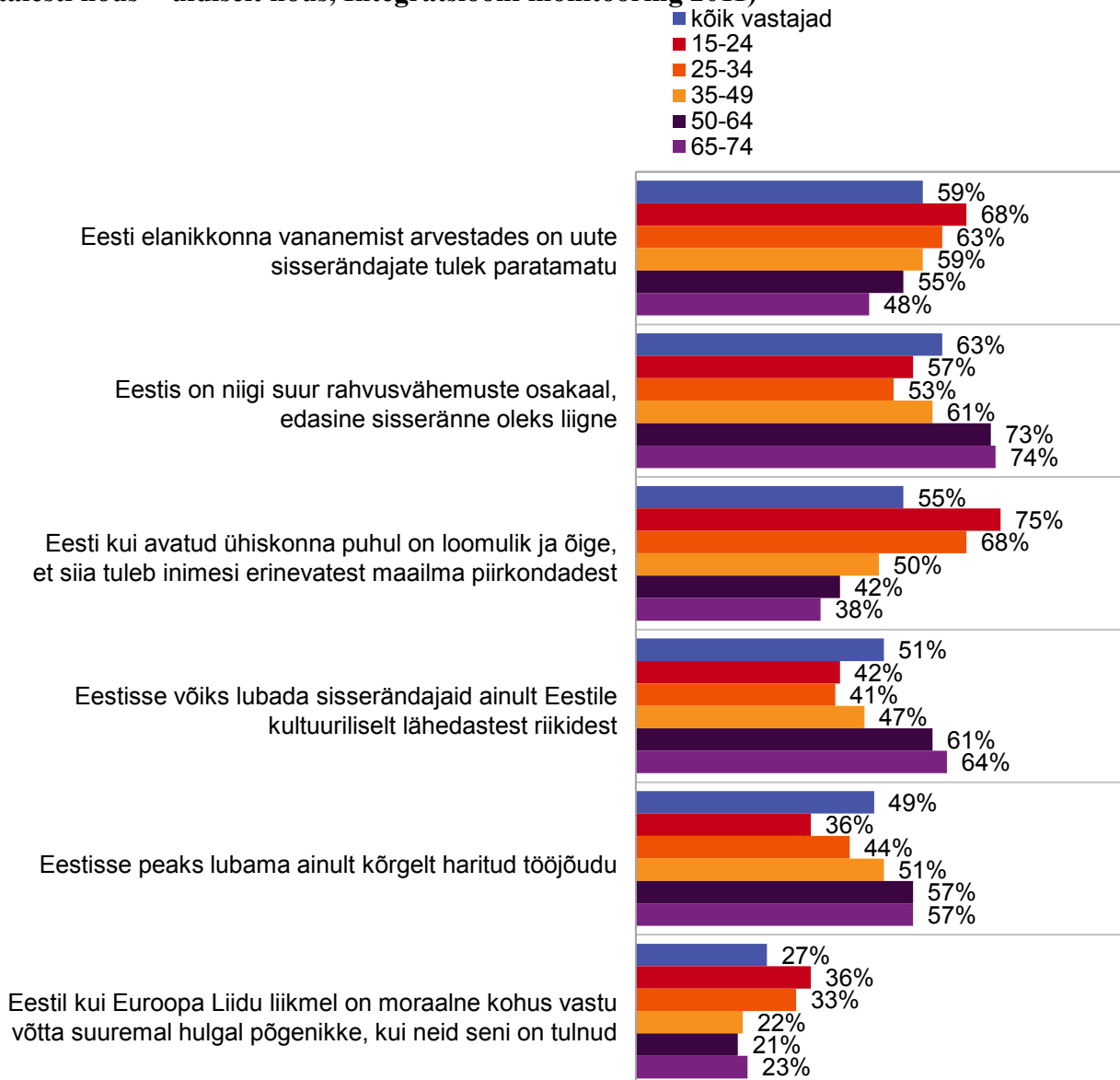
² Allikad: Kohanemisprogramm kolmandate riikide kodanike lõimimiseks Eestis. Käsiraamat ametnikule ja koolitajale. Ülle Rannut. [www] http://kohanemisprogramm.tlu.ee/wp-content/uploads/2010/05/ksiraamat_ilma_tlehtedeta.pdf; Uusimmigrandid meie ühiskonnas ja haridussüsteemis. Anneli Bogens. Presentatsioon Illukal 2008

8.3 Avalik arvamus uusimmigrantide suhtes

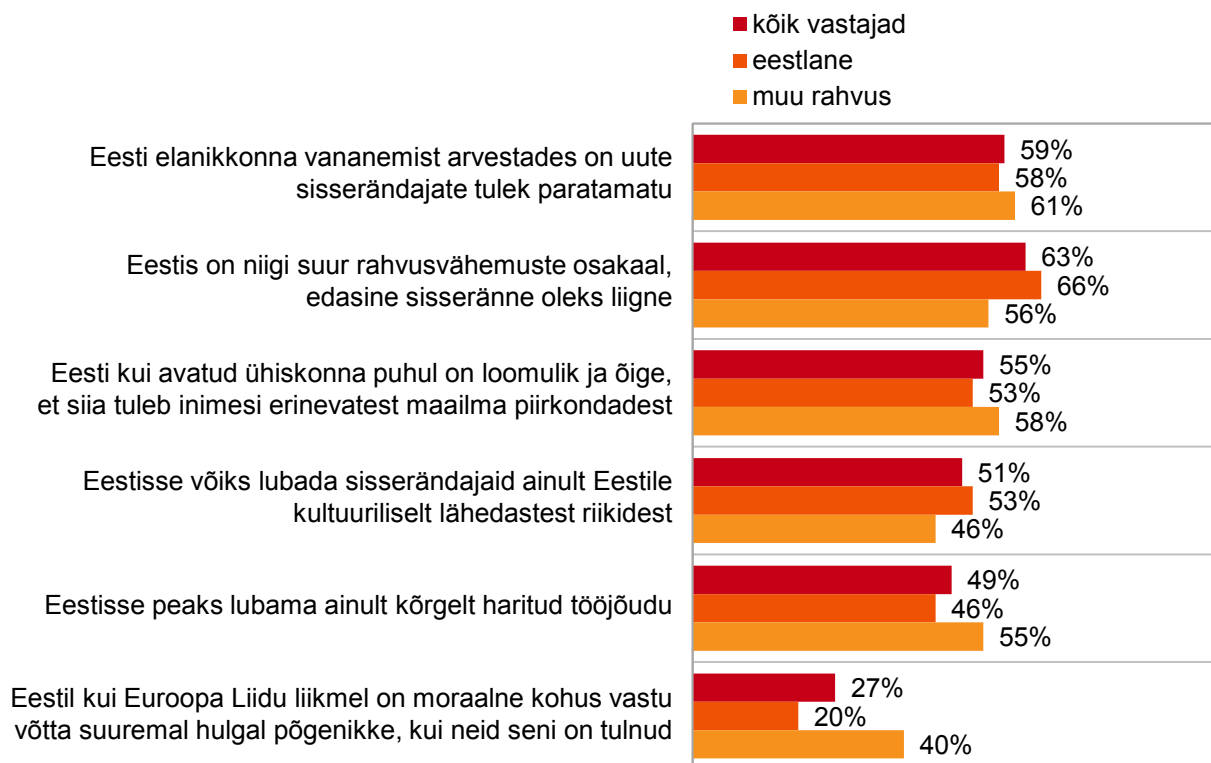
Ühelt poolt peetakse uute sisserändajate tulekut paratamatuks ja loomulikuks – elanikkond vananeb ning Eestit peetakse avatud ühiskonnaks, kuhu võib tulla erinevaid inimesi maailma erinevatest paikadest. Teiselt poolt tunnistatakse, et Eestis on juba niigi piisavalt teistest rahvustest inimesi ja ei tunda erilist kohustust neid juurde vastu võtta (vt joonist 8.4). Antud tendents süveneb vanuse kasvades – vanuse tõustes langeb soosiv hoiak sisserände suhtes ning suureneb negatiivne. Samuti domineerib avatud hoiak kõrgharidusega inimeste hulgas, konservatiivse sisserändepoliitika soosijaid on enam end madalamatesse ühiskonnakihtidesse kuuluvaks pidajate hulgas.

Kõik see näitab Eesti elanike poolt uusimmigrantide (probleemi) olemasolu tunnistamist, kuid suhteliselt madalat valmisolekut ja avatust neid vastu võtta. See toetab ka varasemates uuringutes saadud tulemusi, et tõrjuvalt suhtutakse eriti väljastpoolt Euroopat tulevatesse immigrantidesse (Integratsiooni monitooring 2008: 111). Võrreldes eestlastega on siin elavad teiste rahvuste esindajad (kellest enamik on vene keelt kõnelevad) uusimmigrantide suhtes mõnevõrra rohkem avatud. Suurim erinevus on põgenike arvu suurenemise osas, mille puhul on positiivselt meelestatud 40% (eestlastest 20%).

Joonis 8.4. Eesti elanike suhtumine siserändesse – vanuse ja rahvuse lõikes
(% täiesti nõus + üldiselt nõus, Integratsiooni monitooring 2011)

**Joonis 8.4. (jätkub) Eesti elanike suhtumine siserändesse – vanuse ja rahvuse lõikes
(% täiesti nõus + üldiselt nõus, Integratsiooni monitooring 2011)**

Suhtumine siserändesse on otseselt seotud ka üldise kultuurilise avatusega: kultuuriliselt avatud hoiakuga vastajad suhtuvad soosivamalt ka tänastesse potentsiaalsetesse immigrantidesse, suletuma hoiakuga inimesed suhtuvad aga negatiivsemalt. Seega võib eeldada, et suhtumine uusimmigrantidesse muutub positiivsemaks üldise kultuurilise avatuse kasvades, kuhu suunas liikumisest annab märku praegune põlvkondlik trend.

8.4 Uusimmigrantide kohanemiskeskused

8.4.1 KULTUURILINE ŠOKK JA ISOLATSIOON

Varasematest uuringutest³ ja käesoleva uuringu raames läbi viidud fookusgrupist ilmneb, et riiki saabumisel oleneb kohanemine ja end riigi poolt oodatuna tundmine paljuski tulija taustast, millisest riigist ja kultuurist pärinetakse⁴.

Venemaalt ja mujalt endistest NSVL-i riikidest tulijatel aitab siinse eluga harjuda ühine minevik, suurem kohalik kogukond ja suuremal või väiksemal määral vene keele oskus, mille abil on võimalik igal pool enam-vähem hästi hakkama saada.

Läänemaailma ning samuti Aafrika ja Aasia esindajate jaoks on kokkupuude Eesti ja eestimaalastega pigem kultuuriline šokk⁵. Kui esimene vaimustus, eufooria on möödunud, leiavad uusimmigrandid (eriti perekonnaimmigrandid) end sageli isolatsioonis, kuna puudub töökoht ja suhtlusvõrgustik. Võõrtööliste

3 Allikas: Uusimmigrantide kohanemine Eestis, Ülle Rannut, IRI publikatsioonid, võrguväljaanne 2010 [www] http://kohanemisprog-ramm.tlu.ee/wp-content/uploads/2010/05/ksiraamat_ilma_tlehtedeta.pdf;

4 Siin ja edaspidi peetakse silmas nn „värskeid“ uusimmigrante, kes on Eestis elanud 1–3 aastat.

5 Puudutab eelkõige nn lihtsamaid töötajaid, pereimmigrante, üliõpilasi, ja tunduvalt väiksemal määral kõrgharidusega professionaale või diplomaatilisi töötajaid.

kohanemine on jäetud ettevõtete kanda, üliõpilastega tegelevad ülikoolid ja pereimmigrantidega ei tegele eriti keegi. Samas võib tõdeda, et ka ülikoolid ei suuda lahendada välisüliõpilaste kohanemisevajadusi, sest tagatakse üksnes keeleõpe ja elukoht, kuid teadmised seadusandlusest ning oma õigustest ja võimalustest jäävad tutvustamata.

Ainsaks suhtlusvõrgustikuks kujuneb kaasmaalaskond (mis võib olla ka väga piiratud) või teised immigrantid, kellest pole probleemide lahendamisel palju abi, sest neil endil puuduvad teadmised sellest, kuidas uues kultuuris suheldes toime tulla. Kohalike elanikega kontaktide sõlmimine on raskendatud – selle põhjuseks peetakse eesti keele mitteoskamist. On väsitav püüda end igal pool arusaadavaks teha ja tunda, et isegi kui sa räägid inglise keelt, ei saa keegi sinust aru. Sellest tehakse järeldus, et kohalikud ei räägi inglise keelt. Samas näitavad kogemused, et ameti- ja teenindusasutustes suhtlemisega ei tulda toime ka siis, kui keelt juba osatakse. Sageli tekib konflikte ja arusaamatusi, sest efektiivseks suhtlemiseks on vaja tunda ka riigi väärtushinnanguid, käitumisnorme ja -reegleid, mitte ainult keelt. Mõödub päris palju aega, enne kui saadakse aru, et uus kultuur on lihtsalt erinev, ning õpitakse uues kultuuris selle reegleid ja norme austades ja järgides toime tulema.

Enamasti hindavad uusimmigrantid kõike oma kultuurist lähtuvalt, mis liigitab kõik erineva negatiivseks. Kui Venemaalt ja mujalt endistest NSVL-i riikidest tulijate jaoks on eestlased pigem avatud, abivalmid ja külalislahked, siis lääne ning Aafrika-Aaasia esindajate jaoks on siinsed inimesed kinnised, külmad ja tuimad nii tavapäraustes igapäevastes olukordades omavahel kui ka klienditeeninduses. Näiteks eestlaste keeldumisele reageeritakse nii, et ühest küljest peetakse seda solvavaks hoolimatuseks, teisalt aga arvatakse, et keeldumine tähendab lihtsalt seda, et siis tuleb asju pikemalt seletada ja rohkem veenda.

2007. aastal klienditeenindajate koolituse käigus korraldatud küsitlus tõi esile peamiste probleemsete valdkondadena just pealetükkivuse ja ahistava käitumise. Näiteks klienditeenindajaga distantsi mittehooldamine, klienditeenindaja puudutamine, käesuudlused, põsemused, žestid ja kõva häälega rääkimine. Samuti oldi mures selliste kultuuride esindajate pärast, kes kipuvad meelehead andma, arvates, et loovad sel viisil head suhted ja mõjutavad oma paberite liikumise kiirust või soovide arvessevõtmist.⁶

Fookusgrupis osalenud uusmeremaalane ja süvavestlustes osalenud Egiptuse ja India esindajad olid üsna kriitilised Eesti sotsiaaltoetuste süsteemi osas – „riik on hoolimatu oma inimeste vastu“. Uusmeremaalasele kui läänemaailma esindajale torkas silma ka suur asotsiaalsete isikute arv ja liigne alkoholi tarbimine.

„Ma ise tulen riigist, kus sulle makstakse 120 dollarit nädalas siis, kui oled töötu, mis on piisav selleks, et maksta oma arved ja kanda sind n-ö läbi. Ja nad annavad sulle piletid, et sõita bussiga ... Siin maksab kuukaart 20 eurot, mis on 1/3 su 60 eurost, mis kulub paljuskki juba ainuüksi transpordi peale. Seetõttu ma üldse ei imesta selle meeletult suure probleemi üle sotsiaalselt, kus inimestel on probleeme alkoholiga ja muidu, sest valitsus ei tee midagi selleks, et neid aidata.“

8.4.2 EESTI KEELE OSKUS ON ESMATAVAJALIK

Nii varem tehtud uuringutes osalejad kui ka käesoleva uuringu raames läbi viidud fookusgrupis osalejad on päri, et Eesti ühiskonda pääsemiseks on esmatavajalik eesti keele oskus, mida peetakse olulisimaks eduka lõimumise teguriks ning mida siiralt soovitakse selgeks saada. Nad loodavad, et keeleoskus lahendab Eestis elades ja suheldes pea kõik nende probleemid. Ühest küljest on keel eluga toimetulekul oluline, et elementaarsetest igapäevasisituatsioonidest aru saada, tööd leida ja tööl hakkama saada, ning teisest küljest, et osaleda riigi elus ja kultuuris täisväärtusliku liikmena.

Fookusgrupist ilmnas, et eestlastest sõbrad-tuttavad ei aita keeleõppele omalt poolt just kuigi palju kaasa, kuna sageli tahetakse ise praktiseerida kas inglise või vene keelt või hakkab välismaalasest, kes

6 Allikas: Uusimmigrantide kohanemine Eestis, Ülle Rannut, IRI publikatsioonid, võrguväljaanne 2010 [www] http://kohanemisprog-ramm.tlu.ee/wp-content/uploads/2010/05/ksiraamat_ilma_tlehtedeta.pdf;

üritab eesti keeles rääkida, lihtsalt kahju ning sujuvalt minnakse üle juba internatsionaalsemale keelele. Positiivsena toodi välja, et juhul kui välismaalane siiski üritab eesti keeles end väljendada, siis vigu tehes on eestlased ilma igasuguse halvaksapanuta valmis parandama ja õpetama.

Ka värskelt valminud Euroopa Liidu rändeprojekti „Immigratsioonipoliitika2.0“ raames tehtud sissereändajate ja ekspertide küsitlusest⁷ ilmnes, et valdav osa selles küsitluses osalenud immigrantidest hindavad oma keeleoskust – kusjuures nii eesti kui ka inglise keele oskust – pigem kehvaks. Nii on keeleoskus probleemiks näiteks ametiasutustega suhtlemisel ning soovitakse võimalust kasutada oma emakeelt. Vastavas projektis küsitletud eksperdid (kelle hulgas olid riigiametnikud, immigrantidega tegelevate ning valitsusväliste mittetulunduslike organisatsioonide esindajad) peavad sissereändajate kehva keeleoskust samuti probleemiks.

Fookusgrupis osalejate arvates on riigikeele õppimine riigi poolt liiga keeruliseks tehtud. Adekvaatne info keelekursuste kohta vastavate riigiasutuste kodulehtedel puudub, kohapeale minnes ei tunta valmisolekut informatsiooni jagada ja keeleõppega seotud probleeme lahendada, „suhtumine on kui järje korranumbrisse – ärge kohelge mind kui lihtsalt numbrit, ma olen inimene“. Oluline roll on ka inimese isiklikul initsiatiivil ning sellel, milline teenindaja satub inimesega parasjagu tegelema. Tuleb osata küsida konkreetseid küsimusi keelekursuste kohta, kuna arvatakse, et niisama ei tule keegi midagi pakkuma.

Keeleõppe puhul on probleemiks ka inimese keeleline taust. Eesti keelt on võimalik õppida vene keele baasil, ent riigi poolt finantseeritud eesti keele kursusi inglise keele põhjal fookusgrupi osalejate sõnul ei pakuta. Teistes keeltes (isegi inglise keeles) ei ole mitmedki teenused kättesaadavad.

Lisaks ei paku riik ka nende osaliselt doteeritavate kursuste puhul n-ö täislahendust, kuna B1 keele taseme omandamiseks kas puuduvad vastavad kursused või on vajalik uusimmigrantipoolne omafinantseering, mis aga võib paljude jaoks – just riigis kohanemise perioodil – probleemiks osutada.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Eesti eluga kohanemine pole uusimmigrantide jaoks kerge – ise peavad nad kõige olulisemaks takistuseks eesti keele mitteoskamist, samas uuringud ja nende kogemused näitavad, et suureks probleemiks on ka (suhtlus)kultuuriteadlikkuse puudumine (kuid seda väga ei teadvustata ning eestlaste erinevat kultuurikäitumist käsitletakse pigem kui kohalike elanike iseloomuviga). See tähendab, et uusimmigrantidele pakutavad keelekursused peavad olema ühendatud ka kohaliku (sotsiaalse) kultuuri tundmaõppimisega.

8.5 Uusimmigrantide tööturule sisenemise võimalused ja probleemid

8.5.1 TÖÖLE SAAMISEL ON KRIITILISE OLULISUSEGA EESTI KEELE OSKUS

Uues riigis kohanemine on suuresti seotud ka sellega, kuiõrd edukalt leitakse endale töö kohalikes ettevõtetes-asutustes. Probleemid töö leidmisega on tihedalt läbi põimunud puuduliku keeleoskusega ja omakorda toetava tutvus-sõpruskonna puudumisega.

Töö omamise väärtust ei hinnata isegi mitte niivõrd puhtalt materiaalsete kasude või ellujäämise aspektist, kuid võrd „inimesena“ tundmise olulisusega ühiskonnas.

Uusimmigrantide puhul oleks esialgu abi ka lihtsamatest töödest, mis isegi ei vasta inimese eelnevalt omandatud haridusele, kuid mis võiks olla abiks ühiskonda sulandumisel ja keeleõppel ning seeläbi ka enesetunde ja enesekindluse kasvatamisel uues keskkonnas.

Eestis töötavad sissereändajad on üldiselt oma töö ja töötingimustega rahul, pidades neid samaväärseks kohalike elanikega. Enamik migrante otsib tööd isiklike tutvuste kaudu, harvem kasutatakse ka meediat

7 Allikas: Euroopa Liidu rändeprojekt „Immigratsioonipoliitika2.0“. Sissereändajate ja ekspertide küsitlus (Participatory Immigration Policy Making and Harmonization based on Collaborative Web2.0 Technologies) [www] <http://www.meis.ee/sissereandajate-ja-ekspertide-kusitlus>

ja avalikke töövahendusteenuseid⁸.

Kõik fookusgrupis ja süvaveestlustes osalenud väitsid, et kriitilise olulisusega on tööle saamisel siiski keeleoskus, klassikaliselt nõutakse Eesti tööturul eesti, inglise ja vene keele oskust. Eesti keele õppimise puhul, nagu eespool juba mainitud, esineb rida takistusi. Samuti on sageli nõutavaks eesti keele oskuse tasemeks B1, mida peetakse juba väga heaks keeleoskuseks, aga mille omandamine nõuab väga suuri pingutusi nii õppija kui ka riigi poolt.

Ka töötutele teenusepakkujate fookusgrupist tuli välja, et neid väheseid uusimmigrantidest töötuid, kes Töötukassa või teatud projekti meeskonna poole pöörduvad, sõltumata vanusest ja piirkonnast, ühendab üks peamine probleem – eesti keele oskuse puudumine või selle vähene/ebapiisav valdamine. Eesti keele oskamatus hakkab mõjutama tööotsimist kohe algusest – võimetus riigikeeles infot hankida, vastu võtta ja sellest aru saada. Samuti mõjutab see koolitustest, ümberõppest osa võtmist – paljud kursused on eestikeelsed. Osade töötute jaoks on eesti keele mitteoskamine ka n-ö mugavaks vabanduseks ennast tõrjutuna tunda:

„Nad tihti teadvustavad seda endale ja osaliselt ka positsioneerivad ennast niimoodi, et see ongi loomulik, et nad on nõrgemal positsioonil, et neil peabki olema raskem. See on see hoiak, et ma peangi olema see tõrjutu justkui, et see on loomulik, et mul on kuidagi kehvem.“

Eesti ajaloolisest taustast tulenevalt tajuvad nii uusimmigrandid kui ka töötutega tegelevad ametnikud ja projektiinimesed vene keele oskust kui olulist konkurentsieelist tööle kandideerimisel, seetõttu on tööturul ilmselgelt paremas positsioonis endiste NSVL-i liikmesriikide esindajad, kes juba valdavad vene keelt. Vene keele oskust peetakse oluliseks kahel põhjusel: esiteks, kui eesti keelt üldse ei osata, siis tänu vene keelele on lihtsama töö leidmine kas või pisutki kergem; teiseks seetõttu, et vähemalt spetsialisti tasemele vastavate töökohtade puhul, kus on vajalik suhtlus välismaalastega, kelle töökeeleks on vene keel, on šansid tööd saada suuremad.

8.5.2 TÖÖ OTSIMISEL PEETAKSE SUUREKS TAKISTUSEKS PUUDULIKKU INFORMEERITUST JA TEABE-PUUDUST

Nii uusimmigrandid ise kui ka töötutele teenuse pakkujad peavad töö leidmisel suureks probleemiks puudulikku informeeritust ja infopuudust. Ühelt poolt on see tingitud uusimmigrantide isoleeritusest, mis väljendub erinevate infoallikate ja meedia kasutuses. Teiselt poolt on see seotud info halvema kättesaadavusega nii riigi, KOV kui ka erinevate projektidega seotud allikatest – muukeelse (vene, inglise) info puudumine või selle puudulikkus (lühendatud versioonid asutuste internetikodulehekülgedel, voldikutes jne). Mõlemad faktorid soodustavad moonutatud või nn valeinfo levikut:

„Nad usuvad pigem sedasama infot, mis liigub selle kogukonna sees, kui nad võtavad vastu selle, mis tuleb väljastpoolt ja mis oleks õigem ... valeinfo liigub, siis see on nende meelest õigem kui see, mis tuleb väljast õige info.“

Fookusgrupis osalenud uusimmigrantide arvates saaks riik juba esimesel kontaktil uuele tulijale abiks olla, anda inimesele kaasa abistavaid voldikuid, kus on kõik vajalikud kontaktid ja viited, kuhu erinevate probleemide või küsimuste puhul pöörduda. Inimestega suhtlemise puhul peeti väga oluliseks ka personaalsust, inimlikku tuge ja austust riigisektori töötajate poolt:

⁸ Allikas: Euroopa Liidu rändeprojekt „Immigratsioonipoliitika2.0“. Sisserändajate ja ekspertide küsitlus (Participatory Immigration Policy Making and Harmonization based on Collaborative Web2.0 Technologies) [www] <http://www.meis.ee/sisserandajate-ja-ekspertide-kusitus>

„Ma olen kodanik, mistõttu palun kohelge mind austusega. Ma olen teise riigi kodanik, mistõttu ärge kohelge mind nagu ma oleks mingi teisejärguline kodanik.“

Fookusgrupis räägiti ka bürokraatiast, mis väljendub pikkades ajaperioodides kirjadele vastamisel ja dokumentide väljastamisel, aga ka taotluste täitmisel:

„Sa teed ühe vea taotluses ja nad sunnivad sind terve taotluse ümber tegema.“

Ka heideti riigiinstitutsioonidele ette, et oma murede lahendamiseks ei piisa ühe ametniku poole pöördumisest, vaid saadetakse ühe juurest teise juurde.

Samuti ei mõisteta, miks vaatamata sellele, et Eesti kuulub Euroopa Liitu, on dokumentide väljastamine inglise keeles suureks probleemiks.

Kuigi elektroonilistest teenustest teatakse väga vähe, soovitakse infot saada väga sageli just elektroonilisel (interneti) teel. Sisserändajad soovivad rohkem infot töö- ja ettevõtlusvõimaluste-tingimuste ning koolitusvõimaluste kohta, seda eelkõige interneti ja muude elektrooniliste kanalite kaudu. Taotluste/dokumentide elektroonilise esitamise ja menetlemise võimalus on samuti oodatud⁹.

8.5.3 TÖÖANDJATE EELARVAMUSEGA SUHTUMIST UUSIMMIGRANTIDEST TÖÖOTSIJATESSE EI TAJUTA

Tööandjate eelarvamusega suhtumist uusimmigrantidest tööotsijatesse ei tajuta – seda väitsid nii fookusruppides osalenud uusimmigrandid ise kui ka ettevõtete personalijuhid ja töötutele teenuse pakkujad. Tööandja seisukohalt on eelkõige olulised oskused/teadmised, korralikkus ja kohusetundlikkus, isikuomadused ning kandideerija motivatsioon antud töökohal töötada, ehk siis sobivus ametikohale/ülesannetele. Küll aga rõhutati siin jällegi riigikeele oskust:

„... ainus moment, mis võib tekkida, on jällegi see keelemoment, kus tööandja ütleb, et teate, mul on töötajad kõik eestlased, ...et ma ei saa teda võtta, ma ei suuda talle töökäskusid kätte anda ja kolleegid ei saa temast aru.“

Ettevõtete personalijuhtude sõnul erinevast rahvusest inimeste ebavõrdset kohtlemist tööandja poolt (nii värbamisel kui ka tööprotsessis) ei jälgita, kuna selle nähtuse eksisteerimist töökohtadel eitatakse. Tähtis on ikkagi inimese oskused ja hakkama saamine töökohal ning rahvus siin ei loe.

8.6 Uusimmigrantide hoiakud ühiskonnas osaluse suhtes

8.6.1 PAREM INFORMEERITUS, TOETUS JA ABI ON ÜHISKONDA SULANDUMISEL OLULISED

Nagu eespool juba mainitud, on kõige suurema kohanemismotivatsiooniga pereimmigrandid, kuna nemad kavatsevad siia pikaks ajaks jääda, siin lapsi kasvatada. Sellel rühmal on oluline kas või mingisuguselgi määral Eesti elu ja ühiskonda ning kultuuri tundma õppida. Nende jaoks on väga oluline kindlustunde omamine tuleviku suhtes. Töölepinguga Eestisse saabunud võõrtöölised ei ole alati kohanemisest huvitatud, sest neid seob enamasti lühiajaline leping ning nad plaanivad minna kodumaale tagasi.

Kuigi uuringus osalenud uusimmigrandid väidavad, et nad on ühiskonnas toimuva suhtes huvitatud ja

⁹ Allikas: Euroopa Liidu rändeprojekt „Immigratsioonipoliitika2.0“. Sisserändajate ja ekspertide küsitlus (Participatory Immigration Policy Making and Harmonization based on Collaborative Web2.0 Technologies) [www] <http://www.meis.ee/sisserandajate-ja-ekspertide-kusitus>

avatud, ei ilmne see eriti nende reaalsest käitumisest. Nad väidavad, et tunnevad huvi Eesti teatri, televisiooni ja uudiste vastu, ent selle mõistmiseks on oluline hea keeleoskus ja see on piiranguks. Reaalselt ollakse üsna oma kogukonna või pere kesksed ja sellest „koorikust“ välja tulemine nõuab suuri pingutusi ja ka toetust väljastpoolt. Hetkel proovivad uusimmigrandid aeg-ajalt Eesti kohta käivaid uudiseid lugeda või kuulata, ent pigem ei ole tegu igapäevauudistega kursis olekuga, vaid pingutusega õppida kohalikku keelt. Igapäevane informatsioon saadakse pigem rahvusvaheliste infokanalite (kuna Eesti on EL-i liige, siis paljud uudised, mis on seotud EL-iga, puudutavad ka Eestit) või oma emakeelsete infoallikate kaudu. Suur abi on ka lähedastest, kes oskavad eesti keelt ja kes vähehaaval tõlgivad.

Kultuuriüritustel eriti ei osaleta – info kättesaamatuse või puudumise tõttu ning jällegi puuduliku keeleoskuse tõttu. Samuti puudub julgus ja pealehakkamine.

Fookusgrupis rõhutati vajadust saada informatsiooni Eesti kultuuris, elus ja ühiskonnas toimuva kohta. Parem informeeritus, toetus ja abi on ühiskonda sulandumisel väga olulised – näiteks kohanemisprogrammi¹⁰ kodanikuõppe tulemusena tõusis kohanejate teadlikkus oma võimalustest Eesti ühiskonnas aktiivselt toimida ning võis täheldada ka teatud ühiskondliku aktiivsuse tõusu kolmandas sektoris. Näiteks mõned araablased, kes kannatasid alguses just üksinduse ja isoleerituse tõttu, ühinesid Eesti Islami (Tatari) Kogudusega ning hakkasid üles näitama aktiivsust lasteaedade ja pühapäevakoolide küsimustes. Aktiivselt elati kaasa ka Eesti kohalikele valimistele ja parlamendis toimuvale (näiteks Andrus Ansipit puudutava umbusaldushääletuse ajal). Üheks tähtsamaks oskuseks, mida kohanemisprogrammi käigus omandati, oli oskus iseseisvalt eestikeelsest internetist informatsiooni leida ja ise seda sisestada. Omandati teadmisi ühiskonna eri valdkondades toimimisest ning seadustest, oskusi argielus toime tulla (poes, juuksuris, pangas, töövestlusel, ametiasutustes suheldes), toime tulla ja abi leida nii töökoha otsingul, eraettevõtte asutamisel, kinnisvara soetamisel kui ka sotsiaal- ja õigusabiküsimustes.

„Kui valitsus aktsepteerib abielusid välismaalastega, siis ta peaks ka mõtlema selle peale, kui välismaa- lane siia tuleb. Ei ole tööd, ei ole keeleõpet ...“

8.6.2 DISKRIMINEERIMIST EI TUNTA. EESTI KODAKONDSUSE SAAMINE ON RASKE

Fookusgrupis ja süvavestlustes osalenud uusimmigrandid ei tundnud või vähemalt ei tunnistanud, et oleks enda suhtes ühel või teisel viisil diskrimineerimist kogunud. Küll aga tundis uusmeremaalane, et riigiasutustes ollakse venelaste vastu ebaviisakamad kui inglise keelt kõnelevate inimeste vastu, viimaste vastu on nii ametnikud kui ka teenindajad isegi liialt lahked, kuna ehk mõeldakse, et neil on rohkem materiaalseid võimalusi.

Fookusgrupis ja süvavestlustes osalenud uusimmigrandid on elamisloa saamisest väga huvitatud, ent selle taotlemisprotsessi nähakse äärmiselt keerukana ning kohati isegi ülepingutatuna. Samuti leiti, et riik pole just kuigi palju mõelnud rahvusvahelistele perekondadele, kus ühel poolel on juba kodakondsus olemas, teisel aga mitte.

„Siin aga, kui sa pole olnud abielus viis aastat, siis sa pead taotlema üheaastast elamisluba. Peale seda, kui oled viis aastat abielus ära olnud, siis sa saad kolmeaastase elamisloa, ja lõpuks, peale kõiki neid aastaid ja keeltkursuse läbimist, kust oled saanud ka vastava tunnistuse, võid sa taotleda alalist elamisluba.“

Puudub ka kindlustunne tuleviku suhtes, mis juhtub siis, kui tööd ei õnnestu leida, aga perekond on Eestis, võib tekkida hirm riigist välja saatmise ees.

Sealt edasi tundub kodakondsuse saamine kohustusliku keeletesti pärast juba pea saavutamatu ning

10 Allikad: Kohanemisprogramm kolmandate riikide kodanike lõimimiseks Eestis. Käsiraamat ametnikule ja koolitajale. Ülle Rannut. [www] http://kohanemisprogramm.tlu.ee/wp-content/uploads/2010/05/ksiraamat_ilma_tlehtedeta.pdf.

sageli ei oldagi päris kindlad, kas kodanikuks tahetaksegi saada, kuna sugulaste ja lähedastega kohtumiseks on mugavam omada päritoluriigi kodakondsust.

„Ma ei näe põhjust, miks ma peaksin võtma Eesti kodakondsuse. Jah, ma elan nüüd siin ja mu abi- kaasa ja pere ning tulevased lapsed elavad siin. Aga ma tahan kohtuda oma vanematega ilma piirangu- teta. Ja kui mul tuleb mõte kodumaale tagasi minna...“

8.7 Rände sidusgruppide (poliitikakujundajate, ametnike, ekspertide, MTÜ-de) suhtumine uusimmigrantidega seotud teemadesse¹¹

Värskest valminud Euroopa Liidu rändeprojekti „Immigratsioonipoliitika2.0“ raames tehtud ekspertide (poliitikakujundajad, ametnikud, MTÜ-de esindajad) küsitlusest ilmnes vajadus strateegilisema ehk rohkem planeeritud rändepoliitika, sealhulgas parema rände seire ja tööjõu rände prognoosimise järele. Eestis vastas küsimustikele 13 eksperti. Lisaks viidi kolme eksperdiga läbi süvaintervjuud.

Nii rahvusvahelist koostööd kui ka koostööd erinevate riiklike organisatsioonidega rände alal peetakse nii Eestis kui ka teistes projekti pilootriikides väga oluliseks ning erinevad uued tehnoloogilised lahendused selle koostöö edendamiseks on oodatud. Huvipakkuvaimad koostööteemad on tööjõu ränne ja parimate praktikate vahetus. Koostööd takistavad vähene informeeritus ja rände valdkonna vähene poliitiline tähtsus. Rohkem informatsiooni soovitakse seadusandluse, statistika, parimate praktikate ja avaliku arvamuse kohta.

Võrreldes teiste pilootriikidega on rände teema Eestis vähem tähtis. Sisseränne ei ole poliitilistes debattides prioriteetne küsimus. Tööjõu sisserände vajadust ei ole piisavalt prognoositud ja analüüsitud, rändeprojekte/programme teiste riikidega ei eksisteeri, selle asemel toetatakse oma kodanike tagasipöördumist. Sisserändajatele pakutakse tööturule integreerumiseks samu meetmeid mida kohalikele elanikele, eritähelepanu osutatakse neile vähe.

Koostööd EL-i ja rahvusvaheliste organisatsioonidega rände valdkonnas üldiselt peavad aga ka Eesti ametnikud ja eksperdid väga oluliseks ja seda eelkõige parimate praktikate vahetuse, seadusandluse, menetluste ühtlustamise ja andmete analüüsi alal. Euroopa Liidu tasandil osaletakse rände menetluste ühtlustamiseks ühisüritustel, suheldakse pidevalt vastavate ametiasutustega teistes riikides ning osaletakse koostööprojektides.

Eesti-siseses töös peavad küsitletud eksperdid olulisimaks koostööd teiste asutustega, poliitilisi prioriteete ning koostöö suurendamist kolmanda sektori ja teiste huvigruppidega. Oma töös kasutavad sidusgruppide esindajad eelkõige statistikat ja seadusandlust, ent probleemiks on kvaliteetse ja võrreldava info kogumine.

Eesti eksperdid peavad probleemideks sisserändajate kehvade keeleoskust, sisserändajatele suunatud vähest ja bürokraatlikku infot ning keerulisi menetlusprotseduure. Konkreetsemate murekohtadena nimetati probleeme kvalifikatsioonide tunnustamisel ja elamisloa sidumist kindla töökohaga. Rohkem tähelepanu tuleb pöörata protseduuride lihtsustamisele, sisserändajate lõimimisele ja haridusele; infot tuleks esitada erinevates kanalites ja rohkemates keeltes.

¹¹ Allikad: Kohanemisprogramm kolmandate riikide kodanike lõimimiseks Eestis. Käsiraamat ametnikule ja koolitajale. Ülle Ran-
nut. [www] http://kohanemisprogramm.tlu.ee/wp-content/uploads/2010/05/ksiraamat_ilma_tlehtedeta.pdf.

Kokkuvõte

Kuigi igal aastal Eestisse saabuvate uusimmigrantide arv on suhteliselt väike, võib Eestit siiski pidada immigratsioonimaaks. Viimasel kolmel aastal on nii Euroopa Liidu maadest kui ka kolmandatest riikidest Eestisse saabunud 10 365 uut immigranti, neist kõige rohkem Soomest ning Venemaalt.

Eestisse tuleku põhjuseks on peamiselt töö, sellele järgneb perekond ja seejärel õpingud. Kõige suurema kohanemismotivatsiooniga on perekonnaimmigrandid, kes reeglina planeerivad Eestisse alaliselt elama jääda. Sellel rühmal on suur motivatsioon Eesti elu, ühiskonda ja kultuuri tundma õppida. Nad vajavad ka enam tuge sotsiaal-majandusliku lõimumise valdkonnas ja töökoha leidmisel. Töölepinguga Eestisse saabunud võõrtöölised ja siia õppima tulnud inimesed ei ole alati kohanemisest huvitatud, kuna ei kavatse siia alaliselt või pikemaks ajaks elama jääda.

Riiki saabumisel oleneb kohanemine ja end riigi poolt oodatuna tundmine paljuski tulija taustast, millisest riigist ja kultuurist pärinetakse. Venemaalt ja mujalt endistest NSVL-i riikidest tulijatel aitab siinse eluga harjuda ühine minevik, suurem kohalik kogukond ja suuremal või väiksemal määral vene keele oskus, mille abil on võimalik igal pool enam-vähem hästi hakkama saada. Läänemaailma ning samuti Aafrika ja Aasia esindajate jaoks (eelkõige pereimmigrantide jaoks) on kokkupuude Eesti ja eestimaa- lastega pigem kultuuriline šokk ja nad elavad sageli pika aja jooksul isolatsioonis (segregatsioon), kuna puudub töökoht ja suhtlusvõrgustik.

Eesti keele oskus on kriitilise olulisusega nii eluga toimetulekul, töö leidmisel ja tööl hakkama saamisel kui ka riigi- ja kultuurielus osalemisel. **Keeleõppega seoses nähakse aga mitmeid takistusi:** 1) adekvaatse info puudumine keelekursuste/õppe kohta; 2) eesti keelt on võimalik õppida enamasti vene keele baasil, ent riigi poolt finantseeritud eesti keele kursusi inglise keele põhjal ei pakuta/leidub harva; 3) keeletaseme tõstmiseks, edasi õppimiseks on vajalik uusimmigrantipoolne omafinantseering, mis on paljude jaoks riigis kohanemise perioodi jooksul probleemiks.

Probleemiks on ka (suhtlus)kultuuriteadlikkuse puudumine (kuigi seda väga ei teadvustata ning eestlaste erinevat kultuurikäitumist käsitletakse pigem kui kohalike elanike iseloomuviga). See tähendab, et uusimmigrantidele pakutavad keelekursused peavad olema ühendatud ka kohaliku (sotsiaalse) kultuuri tundma õppimisega.

Infopuudus ja puudulik informeeritus on suureks probleemiks nii keeleõppel, töö leidmisel kui ka elus üldiselt hakkamasaamisel. Ühelt poolt on see tingitud uusimmigrantide isoleeritusest, mis väljendub erinevate infoallikate ja meedia kasutuses. Teiselt poolt on see seotud info halvema kättesaadavusega nii riigi, KOV kui ka erinevate projektidega seotud allikatest. Samuti ei mõisteta, miks vaatamata sellele, et Eesti kuulub Euroopa Liitu, on dokumentide väljastamine inglise keeles suureks probleemiks.

Elektroonilistest teenustest teavad sisserändajad väga vähe, kuid väga sageli soovitakse infot just infot elektroonilisel (interneti) teel. Sisserändajad soovivad rohkem infot keeleõppe, enda õiguste ja võimaluste kohta, töö- ja ettevõtlusvõimaluste-tingimuste ning koolitusvõimaluste kohta, seda eelkõige interneti ja muude elektrooniliste kanalite kaudu. Taotluste/dokumentide elektroonilise esitamise ja menetlemise võimalus on samuti oodatud.

Diskrimineerimist enda suhtes ei tajuta (või vähemalt ei tunnista). Samuti ei tajuta tööandjate eelarvamusega suhtumist uusimmigrantidest töötajatesse.

Rände sidusgruppide (poliitikakujundajad, ametnikud, MTÜ-de esindajad) arvates on vaja strateegilisemat ehk rohkem planeeritud rändepoliitikat, sealhulgas on vajadus parema rändeseire ja tööjõu rände prognoosimise järele. Probleemiks on kvaliteetse ja võrreldava info kogumine. Võrreldes teiste pilootriikidega on rände teema Eestis vähem tähtis. Sisseränne ei ole prioriteetne küsimus. Tööjõu sisserände vajadust ei ole piisavalt prognoositud ja analüüsitud, rändeprojekte/programme teiste riikidega ei eksisteeri. Oluliseks peetakse nii rahvusvahelist koostööd kui ka riigisisest koostööd teiste asutuste, kolmanda sektori ja teiste huvigruppidega.

KASUTATUD KIRJANDUS

Bogens, A. (2008). Uusimmigrandid meie ühiskonnas ja haridussüsteemis. Presentatsioon Illukal.
[www] www.jti.ee/sisu/149_295Anneli_Bogens.ppt.

Euroopa Liidu rändeprojekt „Immigratsioonipoliitika2.0“. Sisserändajate ja ekspertide küsitlus (Participatory Immigration Policy Making and Harmonization based on Collaborative Web2.Technologies).
[www] <http://www.meis.ee/sisserandajate-ja-ekspertide-kusitlus>.

Katus, K. (1999). Rahvus ja vähemusrahvus. – Eesti rahvaste raamat. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 400–406.

Rannut, Ü. (2009). Kohanemisprogramm kolmandate riikide kodanike lõimimiseks Eestis. Käsiraamat ametnikule ja koolitajale.
[www] http://kohanemisprogramm.tlu.ee/wp-content/uploads/2010/05/ksiraamat_ilma_tlehtedeta.pdf.

Rannut, Ü. (2010). Uusimmigrantide kohanemine Eestis. IRI publikatsioonid.
[www] http://www.integrationresearch.net/uploads/1/3/0/7/1307353/raamat_-_kult_kom.pdf.

Tammaru, T., Kulu, H. (2003). The Ethnic Minorities of Estonia: Changing Size, Location, and Composition. – Eurasian Geography and Economics, Vol 44, no 2, pp. 105–120.

The Russian Second Generation in Tallinn and Kohtla-Järve: The TIES Study in Estonia. (2012). / Eds. R. Vetik, J. Helemäe. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Thomson, M., Crul, M. (2007). The Second Generation in Europe and the United States: How is the Transatlantic Debate Relevant for Further Research on the European Second Generation? – Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol 33, iss. 7, pp. 1025–1041.